

> Retouradres Postbus 1 3720 BA Bilthoven

Aan de Directeur-Generaal Volksgezondheid
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
Drs. M. Sonnema
Postbus 20350
2500 EJ Den Haag

NCTV
Dhr. P.J. Aalbersberg EMPM
Postbus 16950
2500 BZ Den Haag

Datum 13 december 2021
Betreft Gedragsreflecties opgeleverd 10 december 2021

Geachte mevrouw Sonnema en heer Aalbersberg,

Op 8 december jl. heeft u de RIVM Corona Gedragsunit gevraagd om gedragsreflecties op mogelijke aanpassingen van het maatregelenpakket. Op 10 december hebben wij deze aan u opgeleverd (zie bijlage 1).

Bijgaande gedragsreflecties alsmede de resultaten van de 17^e ronde van het gedragsvragenlijstonderzoek van RIVM, GGD GHOR NL en de GGD'en zijn afgelopen zondag toegelicht in het Catshuis. De hierbij gebruikte presentatie is onderdeel van de Catshuisstukken van 12-12-2021 die op de gebruikelijke wijze openbaar worden gemaakt via: [Openbaarmaking Catshuisstukken | Coronavirus tijdslijn | Rijksoverheid.nl](#)

De gedragsreflecties zijn gebaseerd op resultaten uit het gedragswetenschappelijk onderzoek van het RIVM en de GGD'en en consultatie van [gedragswetenschappelijke experts](#).

De focus van onze gedragsreflecties ligt op het voorkomen dat het aantal ziekenhuisopnames blijft stijgen en reguliere zorg uitgesteld wordt met het risico van gezondheidsschade elders. Hierbij houden we rekening met de impact van maatregelen op naleving, draagvlak, welbevinden, ervaren rechtvaardigheid en vertrouwen in beleid.

Uitvraag NCTV d.d. 8 december 2021:

Verzoek om gedragsreflecties op continuering van het huidige maatregelenpakket met als mogelijke aanvullende opties:

- Onderwijs:
  - Het mogelijk uitbreiden van de kerstvakantie voor scholen met een week.
- CTB in de niet-essentiële detailhandel en niet-essentiële dienstverlening:
  - Het mogelijk uitbreiden van de inzet van het CTB in de niet-essentiële detailhandel (zoals woonwinkels) en niet-essentiële dienstverlening (zoals pret- en dierenparken).

A. van Leeuwenhoeklaan 9
3721 MA Bilthoven
Postbus 1
3720 BA Bilthoven
www.rivm.nl

KvK Utrecht 30276683

T 030 274 91 11
info@rivm.nl

Ons kenmerk
044-2021 G&M-CG/ML/eu

Behandeld door
Corona Gedragsunit

Kopie aan

Bijlage(n)
Bijlage 1: gedragsreflecties 10 december 2021
Bijlage 2: resultaten recent vragenlijstonderzoek

- Wijzigen huidige maatregelenpakket voor wat betreft de algemene sluitingstijd:
  - Verruimen van de algemene sluitingstijden voor niet-essentiële detailhandel, horeca, sport (m.u.v. topsportlocaties), cultuur en overige niet-essentiële dienstverlening op publieke plaatsen.

Datum

13 december 2021

Ons kenmerk

044-2021G&M-CG/ML/eu

Gedagsreflecties

De door het RIVM opgeleverde gedagsreflecties treft u aan in bijlage 1.

Resultaten meest recente vragenlijstonderzoek (bijlage 2)

De belangrijkste resultaten van de 17e ronde van het vragenlijst-onderzoek van het RIVM, GGD GHOR NL en de GGD'en zijn opgenomen in bijlage 2. De meting is gehouden van 24-28 november jl, 46.441 mensen hebben deelgenomen aan dit onderzoek. De meting is dus gedaan in de week van/voorafgaand aan de persconferentie waarin de 'avond lockdown' werd aangekondigd. Een compleet overzicht van de resultaten is te vinden op [Resultaten onderzoek gedragsregels en welbevinden | RIVM](#). De belangrijkste bevindingen zijn als volgt:

1. Gedragsadviezen worden beter nageleefd. Er is een afname zichtbaar in sociale activiteit en mobiliteit. Dit is echter (nog) niet op het niveau van afgelopen voorjaar.
2. Draagvlak voor veel gedragsadviezen is toegenomen, ook als ze nog voor langere termijn aangehouden zouden moeten worden.
3. Na lange periode van stijging verbetering is welbevinden nu weer licht gedaald, en eenzaamheid wat toegenomen, met name onder jongvolwassenen.
4. Het vertrouwen in het coronabeleid van de overheid is gedaald: veel deelnemers vonden dat er te weinig maatregelen waren genomen (nogmaals: dit was vooraf aan de avond lockdown) en dat de booster te laat werd gestart (2 weken na positief advies GR).

Verschillende onderwerpen die we in deze brief aanstippen zijn door ons uitgewerkt in memo's en brieven met gedagsreflecties en te raadplegen via www.rivm.nl/gedragsonderzoek/publicaties. Onder de publicaties bevindt zich ook een scenario studie naar draagvlak voor maatregelen indien zich bijvoorbeeld een nieuwe variant aandient <https://www.rivm.nl/documenten/hoe-om-te-gaan-met-opleving-van-virus-input-van-burgers-en-maatschappelijk-middenveld> en een publicatie voor de komende feestdagen: [Veilige en fijne feestdagen: aandachtspunten voor publiekscommunicatie | RIVM](#).

Tot een nadere mondelinge toelichting ben ik gaarne bereid.

Tot nadere toelichting bereid,
Met vriendelijke groet,

Dr. Mariken Leurs
Hoofd Corona Gedragsunit
Centrumhoofd Gezondheid en Maatschappij

Bijlage 1: Gedragsreflecties op beoogde wijzigingen in/continuering van het corona-maatregelenpakket

RIVM Corona Gedragsunit | 10 december 2021

Datum
13 december 2021

Ons kenmerk
044-2021G&M-CG/ML/eu

Recente resultaten gedragsonderzoek (24-28 november)

- Afname van mobiliteit en sociale activiteit (zoals horeca en bij elkaar op bezoek), en toename van naleving van maatregelen (afstand houden, testen, etc.)
- Draagvlak voor maatregelen is gestegen maar vertrouwen in de overheid is verder gedaald (reden: trage start booster en grote groep, 'te weinig maatregelen, te laat')
- Daling in psychische gezondheid, intensief sporten en toename van eenzaamheid, met name bij jongeren/jong-volwassenen

Kernoverwegingen

- Een duidelijke koers; transparante, rechtvaardige, goed onderbouwde besluitvorming en communicatie zijn van belang voor vertrouwen, draagvlak en naleving. Maak hierbij onderscheid tussen maatregelen gericht op:
  - Korte termijn (gericht op vermindering circulatie virus).
    - Bij epidemiologische onzekerheid, wees terughoudend met versoepelingen om een jojo-effect te voorkomen.
    - Indien er (vanuit epidemiologisch perspectief) ruimte is voor aanpassingen, geef dan prioriteit aan maatregelen die de negatieve impact op welbevinden dempen.
  - (Midden) lange termijn perspectief gericht op leven met het virus
    - Voor draagvlak en uitvoerbaarheid is het van belang de sectoren/ branches/ burgers systematisch en tijdig te betrekken bij de invulling van toekomstig beleid. Behoeftte aan dit perspectief neemt toe.
- Om draagvlak en uitvoerbaarheid van beleid beter te borgen, is het wenselijk om voldoende tijd voor wetenschappelijke onderbouwing te bieden en het toetsen van voorliggend beleid bij burgers/branches/sectoren in het proces in te bouwen. Hierover communiceren kan tevens bijdragen aan de ervaren rechtvaardigheid van beleid.

Toepassing op mogelijke aanvullende maatregelen

- 1 Mogelijk uitbreiden van de kerstvakantie voor scholen met een week.
  - a. Dit is uitlegbaar als dit effectief en noodzakelijk is bij het terugdringen van de viruscirculatie en het onder controle krijgen van de pandemie.
  - b. Draagvlak voor sluiten van scholen is laag. Houd rekening met de gevolgen voor kinderen en ouders in kwetsbare posities.
  - c. Op zo'n korte termijn thuisonderwijs plannen en realiseren is voor ouders een forse belasting.
  - d. Houd rekening met vergelijkingen met omliggende landen waar hierover al besluiten zijn genomen. Indien in

Nederland andere beleidskeuzes wordt gemaakt, leg helder de overwegingen hiervoor uit.

Datum

13 december 2021

Ons kenmerk

044-2021G&M-CG/ML/eu

- 2 CTB in de niet-essentiële detailhandel en niet-essentiële dienstverlening en verruimen van de algemene sluitingstijden (inclusief sportverenigingen)
  - a. I.v.m. uitlegbaarheid en consistentie, wees terughoudend met vele aanpassingen in het maatregelenpakket, tenzij de bijdrage aan de bestrijding van de pandemie substantieel is.
  - b. Overweeg verruiming van tijdslot voor buitensportlocaties vanuit oogpunt van welbevinden, met name voor jongeren/jong volwassenen.

Communicatie (agenderen, informeren en motiveren):

- Heldere, consistente en herhaalde communicatie over het nut, noodzaak, effectiviteit en uitvoerbaarheid van naleving van de (basis)maatregelen, ook voor gevaccineerde mensen, is essentieel (zowel vanuit oogpunt van welbegrepen eigenbelang, belang van bedrijven en organisaties als voor de samenleving als geheel).
- Wees inclusief in de communicatie en voorkom vingerwijzen naar burgers of groepen.
- Leg uit hoe de feestdagen zo veilig mogelijk gevierd kunnen worden (zelftesten, ventilatie ect.).
- Zodra beschikbaar: Communiqueer een haalbaar, breed gedragen en effectief (midden) lange termijn plan dat inhoudelijk aangeeft:
  - a. welke indicatoren (bijv. de R, besmettingscijfers, of ziekenhuisopnames) als criterium worden gebruikt en waarom (ziektelast zoals long-covid)
  - b. op welke criteria en evidentie (inclusief effectiviteit en haalbaarheid en impact op welzijn, ongelijkheid en rechtvaardigheid) dit plan is gebaseerd
  - c. hoe zich dat vertaalt in lokale of bredere maatregelen, en wie (bijv. burgers, organisaties, beleidsmakers, communicatie professionals) wat moet doen
  - d. wat het (middel)lange termijn perspectief is
- Naast fijnmazig vaccineren, overweeg een groot communicatiemoment in de media, waarbij uitleg plaatsvindt over de (tot dusver bekende) voor- en nadelen en lange termijn effecten van vaccinatie, inclusief booster¹.
- Bied mensen een raamwerk om de informatie te kunnen interpreteren door de logica van vaccinatie in de pandemiebestrijding begrijpelijk en eenduidig uit te leggen. Doe dit samen met experts en doelgroep. De zender van de informatie moet voor de doelgroep onafhankelijk zijn en vertrouwd worden.

---

¹ Een deel van de mensen die twifelen over vaccinatie, doen dit omdat ze bang zijn voor (lange)termijn bijwerkingen, laag vertrouwen hebben in de overheid, of omdat ze geen mRNA vaccins willen. Nu er een jaar is gevaccineerd en er ook een nieuw vaccin aankomt, zou een groot, doelgroep-specifiek communicatie moment door onafhankelijke betrouwbare experts meerwaarde kunnen hebben.

Context (fysieke en sociale omgeving en voorzieningen):

- **Zelftesten actief uitdelen** met begrijpelijke toelichting in oa markten, bij tankstations, NS-stations, juist op plekken waar mensen komen. De bijsluiter bij zelftesten is voor veel mensen ingewikkeld. Zorg voor duidelijke voorlichting en maak persoonlijke ondersteuning bij zelftesten beschikbaar.
- **Betrek branches & maatschappelijk middenveld bij 1,5m aanpassingen**, zij hebben als geen ander zicht op de (on)mogelijkheden om de fysieke en sociale omgeving die binnen hun invloedssfeer valt, aan te passen om virusoverdracht te beperken en daarbij tegelijkertijd wel hun bestaansrecht kunnen behouden (open blijven, inkomsten genereren etc.)
- **(financiële) vangnetten herijken** – voorkom dat mensen vanwege wegvallen van noodzakelijke inkomsten of ontbreken van alternatieven zich niet laten testen en/of met een besmetting alsnog contacten opzoeken door naar het werk of een onderwijsinstelling te gaan of opdrachten aan te nemen.

Datum

13 december 2021

Ons kenmerk

044-2021G&M-CG/ML/eu

Zie voor nadere toelichting en voorbeelden onze eerder uitgebrachte gedragsreflecties en memo's. www.rivm.nl/gedragsonderzoek/publicaties

Bijlage 2 Resultaten ronde 17 vragenlijstonderzoek (24-28 november 2021)

Datum
13 december 2021

Ons kenmerk
044-2021G&M-CG/ML/eu

Vragenlijstonderzoek ronde 17

- > Invulperiode 24 -28 nov
- > 46.441 deelnemers in totaal, trends voor deelnemers die min. 2x hebben meegedaan
- > Respondenten zijn wat ouder, vaker vrouw en hoger opgeleid dan gemiddeld voor de Nederlandse bevolking (dus niet helemaal representatief)
- > De patronen over de tijd die in het vragenlijstonderzoek worden gezien, zijn zeer vergelijkbaar met herhaald landelijk representatief onderzoek

Focus op:

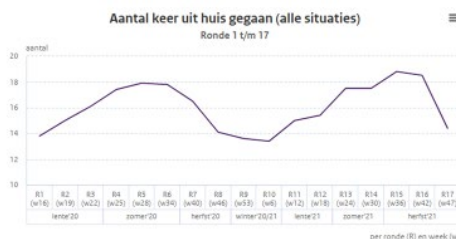
- > -Naleving, draagvlak
- > -Welbevinden
- > -Coronatoegangsbewijs
- > -Vaccinatie (→Ook op basis van trendonderzoek en interviews gedragsunit en GGD)
- > -Vertrouwen in de overheid

RIVM Corona Gedragsunit | Catshuis

1

Sociale activiteit en mobiliteit omlaag, wel hoger dan voorjaar

RIVM Corona Gedragsunit | Catshuis
12-12-2021

4

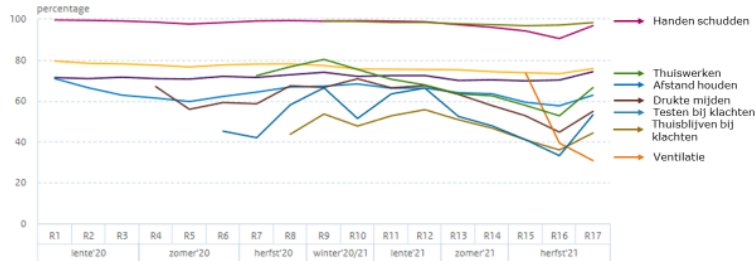
Naleving gedragsregels

Datum
13 december 2021

Ons kenmerk
044-2021G&M-CG/ML/eu

Verandering in het houden aan de (basis) gedragsregels

- hoesten/niezen in elleboog (1)
- geen handen schudden (2)
- voldoende afstand houden van anderen (1)
- voor voldoende frisse lucht zorgen in woning (2)
- thuisblijven bij klachten (2)
- handen wassen als het nodig is (1)
- mondkapje in openbaar vervoer (2)
- niet op drukke plek geweest of elke keer omgevoerd
- thuiswerken (3)
- te (1) % aantal keren, (2) % van deelnemers, (3) % van totaal werkuren

Dreiging van het virus omhoog maar ook gemak, norm, nut

Verandering gevoelsmatige dreiging van het coronavirus

- verspreidt snel en voelt dichtbij
- maak ik mij zorgen over

Resultaten 17e ronde vragenlijstonderzoek
09-12-2021

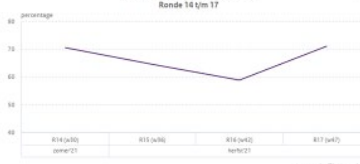
Verandering oordeel kans zelf besmet raken

Verandering oordeel kans anderen besmetten

Zorgen over nieuwe variant

Dragvlak voor maatregelen omhoog Vertrouwen in coronabeleid gedaald

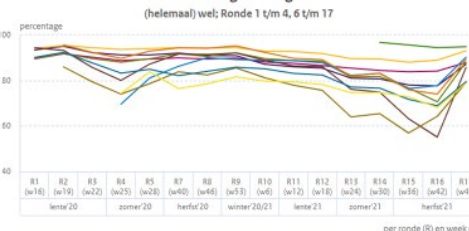
Verandering in beeld van de Nederlandse aanpak

- sentiment in gesprek met anderen (zeer) positief
- vertrouwen in aanpak overheid (zeer) positief
- vergelijking met andere landen (zeer) positief

Cetshuis
12-12-2021

Verandering in draagvlak

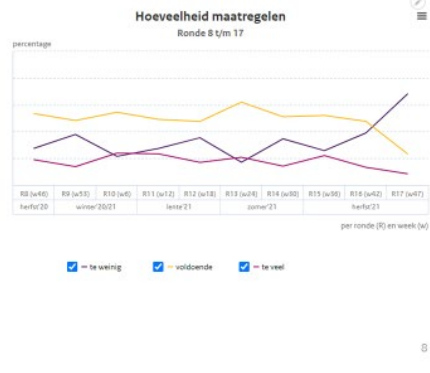
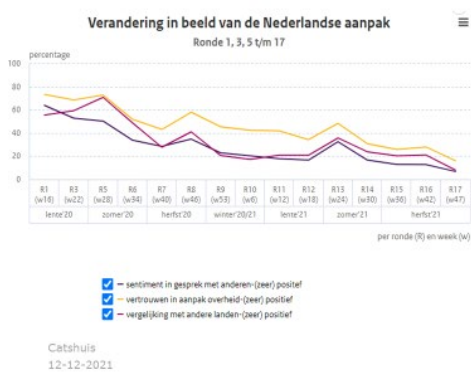
- 20 seconden handen wassen
- papieren zakdoekjes gebruiken
- mondkapje in ov
- vermijd drukte
- thuiswerken
- testen bij klachten
- hoesten/niezen in elleboog
- geen handen schudden
- 1,5 meter afstand houden
- voor voldoende frisse lucht zorgen in woning
- in quarantaine gaan bij klachten

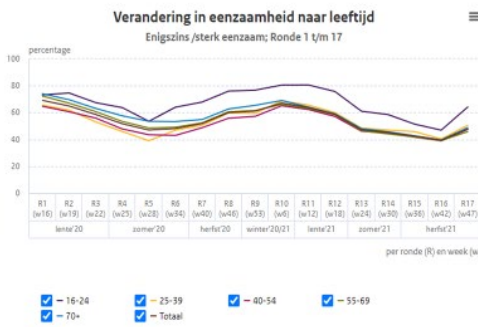
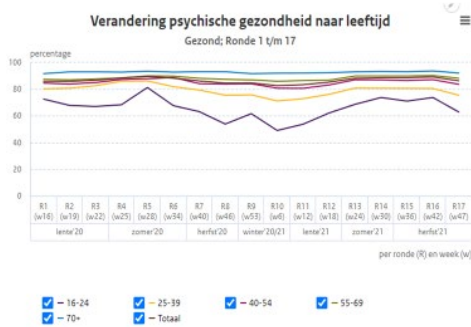
Behoeftte aan meer maatregelen Vertrouwen in coronabeleid gedaald

Datum
13 december 2021

Ons kenmerk
044-2021G&M-CG/ML/eu

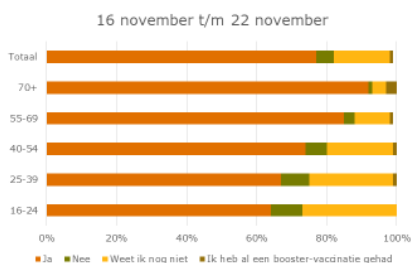

Welbevinden, daling mn jong-volwassenen

Vaccinatie: booster bereid

Niet gevaccineerd: heterogene groep

- Verzet tegen dwang, laag vertrouwen overheid
- Bescherming integriteit eigen lichaam
- Vertrouwen in eigen gezondheid
- Twijfels over werking en bijwerkingen
- Al corona gehad
- Onderliggende aandoeningen

Datum

13 december 2021

Ons kenmerk

044-2021G&M-CG/ML/eu

Redenen tóch vaccineren

redenen recent vaccineren	(helemaal)	
	niet van toepassing	wel van toepassing
Ik wilde mensen in mijn omgeving beschermen tegen corona	16,4	73,4
Ik wilde mezelf beschermen tegen corona	18,1	71,8
Ik wilde bijdragen aan het bestrijden van de coronacrisis	17,7	69,4
Om een coronatoegangsbewijs te krijgen	43,6	43,0
Ik voelde me onder druk gezet om me te laten vaccineren	64,6	28,0

Catshuis
12-12-2021

*Cijfers over vaccinatiebereidheid zijn afkomstig uit het trendonderzoek, zie [RIVM.nl](https://www.rivm.nl/en) en op [het corona dashboard van de rijksoverheid](#).

Een volledig overzicht van de resultaten van de ronde treft u aan op: [Resultaten onderzoek gedragsregels en welbevinden | RIVM](#)